

MODERN TÜRKiYE'DE SİYASÎ DÜŞÜNCE • CİLT 5
Muhafazakârlık

İletişim Yayınları 909 • Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce 5
ISBN-13: 978-975-05-0155-5 (Ciltli) • ISBN-13: 978-975-05-0003-9 (Ciltli Tk. No)
© 2003 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1-5. BASKI 2003-2013, İstanbul
6. BASKI 2017, İstanbul

SAYFA ve KAPAK TASARIMI Suat Aysu

DÜZELTİ Serap Yeğen

DIZIN Nihal Boztekin

BASKI Sena Ofset • SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Deve Kaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MODERN
TÜRKİYE'DE
SİYASÎ
DÜŞÜNCE

CİLT 5

Muhafazakârlık

GENEL YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge
İLETİŞİM A.Ş. ADINA SAHİBİ Tuğrul Paşaoğlu
YAYIN KURULU Murat Belge, Tanıl Bora, Ahmet Çiğdem, Bağış Erten,
Murat Gültekingil, Ahmet Insel, Ömer Laçiner
EDİTÖRLER Tanıl Bora, Murat Gültekingil
YAYIN SEKRETERİ Bağış Erten
CİLT EDİTÖRLERİ BİRİNCİ CİLT
Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası:
Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi: MEHMET Ö. ALKAN
İKİNCİ CİLT
Kemalizm: AHMET INSEL
ÜÇÜNCÜ CİLT
Modernleşme ve Batıcılık: UYGUR KOCABAŞOĞLU
DÖRDÜNCÜ CİLT
Milliyetçilik: TANIL BORA
BEŞİNCİ CİLT
Muhafazakârlık: AHMET ÇİĞDEM
ALTINCI CİLT
İslâmcılık: YASIN AKTAY
YEDİNCİ CİLT
Liberalizm: MUSTAFA ERDOĞAN - MURAT YILMAZ
SEKİZİNCİ CİLT
Sol Düşünce: MURAT GÜLTEKİNGİL
DOKUZUNCU CİLT
Dönemler ve Karakteristikler: ÖMER LAÇİNER

MODERN TÜRKİYE'DE SİYASÎ DÜŞÜNCE

5. C İ L D İ N Y A Z A R L A R I

İSMET AKÇA • YASİN AKTAY • YALIN ALPAY • EMİN ALPER • FARUK ALPKAYA • NUR
ALTINYILDIZ • ŞÜKRÜ ARGİN • CUMHUR ASLAN • TAYFUN ATAY • EMRE AYVAZ •
BEŞİR AYVAZOĞLU • Umut AZAK • ULUS BAKER • RIFAT N. BALI • MURAT BELGE •
FOTİ BENLİSOY • TANIL BORA • KADIR CANGIZBAY • LEVENT CANTEK • GÖKHAN
ÇETİNSAYA • METİN ÇINAR • AHMET ÇIĞDEM • MERAL DEMİREL • TANEL DEMİREL •
SEÇİL DEREN • MEHMET CAN DOĞAN • SADETTİN ELİBOL • NECMİ ERDOĞAN • EROL
GÖKA • ÖZGÜR GÖKMEN • ÖZGÜR SEVGİ GÖRAL • F. SEVİNÇ GÖRAL • VURAL GÖRAL •
ÇETİN GÜNEY • NURDAN GÜRBİLEK • MURAT GÜZEL • AHMET İNSEL • NAZİM İREM •
AYKUT KANSU • KURTULUŞ KAYALI • LEVENT KÖKER • NURAY MERT • ÖMER
LAÇİNER • BURAK ONARAN • SÜLEYMAN SEYFİ ÖĞÜN • TUNCAY ÖNDER • MEHMET
ÖZDEN • BEKİR BERAT ÖZİPEK • MEHMET SARITAŞ • EDİBE SÖZEN • YÜKSEL TAŞKIN •
YAHYA SEZALİ TEZEL • HAYATİ TÜFEKÇİOĞLU • A. ÖMER TÜRKEŞ • HASAN SAİM
VURAL • MURAT YILMAZ • ARUS YUMUL • ERIK JAN ZÜRCHER

İçindekiler

Sunuş 13

YAHYA SEZAI TEZEL

*Tanzimat Sonrası İmparatorluk ve Cumhuriyet
Türkiye'sinde "Muhafazakârlık" Sorunsalı* 21

ERİK JAN ZÜRCHER

*Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve
Siyasal Muhafazakârlık* 40

• **Kâzım Karabekir**
FARUK ALPKAYA 44

• **Rauf Orbay**
MURAT YILMAZ 54

BEKİR BERAT ÖZİPEK

Muhafazakârlık, Devrim ve Türkiye 66

• **Hilmi Ziya Ülken**
KURTULUŞ KAYALI 70

• **Dergâh Dergisi**
METİN ÇINAR 85

MURAT BELGE

Muhafazakârlık Üzerine 92

• **Muhafazakâr Kısve**
ULUS BAKER 101

NAZIM İREM

*Bir Değişim Siyaseti Olarak Türkiye’de
Cumhuriyetçi Muhafazakârlık* 105

- **Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu,**
‘Sosyal Mesele’ ve ‘İçtimai Siyaset’
AYKUT KANSU 118

ÖZGÜR GÖKMEN

*Tek Parti Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi’nde
Muhafazakâr Yönelimler* 132

- **Fuat Köprülü**
YALIN ALPAY 136

TAYFUN ATAY

*Gelenekçilikle Karşı-Gelenekçiliğin
Gelgitinde Türk “Gelenek-çi” Muhafazakârlığı* 154

- **Münevver Ayaşlı**
BEŞİR AYVAZOĞLU 162

NUR ALTINYILDIZ

*İmparatorlukla Cumhuriyet Arasındaki
Eşikte Siyaset ve Mimarlık* 179

YÜKSEL TAŞKIN

*Reaksiyonerlik: Muhafazakârlığın
Uslanmaz Çocuğu* 187

- **Mümtaz Turhan**
MURAT YILMAZ 192

- **Erol Güngör**
EDİBE SÖZEN 204

MURAT YILMAZ

Türk Düşüncesi Dergisi 216

- **Peyami Safa**
BEŞİR AYVAZOĞLU 220

TANIL BORA - BURAK ONARAN

Nostalji ve Muhafazakârlık 234

• Ekrem Hakkı Ayverdi BEŞİR AYVAZOĞLU	238
• Abdülhak Şinasi Hisar EMRE AYVAZ	242
• Sâmiha Ayverdi UMUT AZAK	248
MEHMET SARITAŞ Nurettin Topçu	261
• Muhaliif Bir Düşünce Okulu: Hareket Dergisi SADETTİN ELİBOL	267
LEVENT KÖKER Liberal Muhafazakârlık ve Türkiye	274
• Abdülkadir Kemali Öğütçü MERAL DEMİREL	278
• Ali Fuad Başgil TUNCAY ÖNDER	291
• Bir Hayat İnsanı Olarak Türk Muhafazakârı ve Kaygan Siyasal Tercihi EROL GÖKA - F. SEVİNÇ GÖRAL - ÇETİN GÜNEY	302
NURAY MERT Muhafazakârlık ve Laiklik	314
• Mehmet Akif Ersoy MURAT YILMAZ	318
• Necip Fazıl Kısakürek MURAT GÜZEL	334
YASİN AKTAY İslâmcılıktaki Muhafazakâr Bakiye	346
GÖKHAN ÇETİNSAYA Cumhuriyet Türkiye'sinde 'Osmanlılık'	361
• Nihad Sami Banarlı BEŞİR AYVAZOĞLU	364
• İsmail Hâmi Danişmend CUMHUR ASLAN	370

YÜKSEL TAŞKIN

*Muhafazakâr Bir Proje Olarak
Türk-İslâm Sentezi* 381

• **Nevzat Yalçıntaş**
YÜKSEL TAŞKIN 384

• **Ahmet Kabaklı**
HASAN SAİM VURAL 390

RIFAT N. BALI

Türk Anti-Semitizmi 402

• **Cevat Rifat Atilhan**
RIFAT N. BALI 404

NURDAN GÜRBİLEK

Tanpınar'da Ophelia, Su ve Rüyalara 410

• **Yahya Kemal**
BEŞİR AYVAZOĞLU 416

• **Hisar Dergisi**
MEHMET SARITAŞ 439

TANIL BORA

Muhafazakâr Yerlilik Söylemi 445

• **Remzi Oğuz Arık**
HAYATİ TÜFEKÇİOĞLU 448

• **Türkiye Günlüğü**
İSMET AKÇA 460

ŞÜKRÜ ARGİN

*Siyasetin 'Taşra'sında
Taşranın Siyasetini Tahayyül Etmek* 465

• **Sabri Fehmi Ülgener**
MURAT YILMAZ 490

BEŞİR AYVAZOĞLU

Türk Muhafazakârlığının Kültürel Kuruluşu 509

• **Cemil Meriç**
TANIL BORA 516

• Cemil Meriç Üzerine KADİR CANGIZBAY	533
SÜLEYMAN SEYFİ ÖĞÜN Türk Muhafazakârlığının Kültürel Politik Kökleri	539
• Tarık Buğra MEHMET CAN DOĞAN	544
• Osman Turan MEHMET ÖZDEN	558
• Ferruh Bozbeyli TANEL DEMİREL	570
• Aydınlar Ocağı EMİN ALPER - ÖZGÜR SEVGİ GÖRAL	583
A. ÖMER TÜRKEŞ Muhafazakâr Romanlarda Muhafaza Edilen Neydi?	590
SEÇİL DEREN Millî Eğitim Üzerine Muhafazakâr Görüşler	604
• İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu VURAL GÖRAL	608
AHMET İNSEL Düzen mi Kalkınma mı?	616
AYKUT KANSU Tek Parti Döneminde Bir Radikal Muhafazakâr Politika Mektebi Olarak “Sosyal Siyaset”	622
TANIL BORA - NECMİ ERDOĞAN Muhafazakâr Popülizm	632
• Büyük Doğu LEVİNT CANTEK	645
ARUS YUMUL - RIFAT N. BALI - FOTİ BENLİSOY Gayrimüslim Cemaatlerde Muhafazakârlık	656

ÖMER LAÇİNER	
<i>Muhafazakârlaşan Sosyalizm</i>	662
<i>Kaynakça'ya Dair</i>	671
<i>Kaynakça</i>	676
<i>Dizin</i>	703
<i>Seçme Metinler</i>	721

Sunuş

I

Bir muhafazakârlık incelemesi, muhafazakârlığı nasıl kavramsallaştıracaktır? Belirli bir tarihsel olgunun (Fransız Devrimi) ürünü olarak ortaya çıkan bir ideoloji, bu sürece yönelik tepkilerin oluşturduğu bir dünya görüşü, mevcudu muhafaza etmeyi amaçlayan bir siyaset anlayışı ve pratiği, esas olarak modernlik karşısındaki kaygıları temalaştıran bir sosyal teori biçiminde.. veya “değişimi” olumsuzlamaya yönelik ve bütün toplumlara genelleştirilebilecek bir tavır, verili bir durumdan ötekine geçişte konumları sarsılan birey, grup ve tabakaların tepkisel tutumları olarak. Muhafazakârlık evrensel bir fenomen midir, dolayısıyla bireysel psikolojilere ya da kolektif tasarımlara indirgenebilir mi, yoksa tarihsel ve toplumsal göreliliklere bağımlı mıdır? Muhafazakârlık gelenekselcilik ya da reaksiyonerlikle özdeş midir yoksa farklı bir eşige mi işaret eder? Seçenekleri daha da çoğaltabiliriz ve her seçeneği

doğrulamayı sağlayacak özel tarihsel-toplumsal veriler bulabilmek mümkün olacaktır. *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce*, muhafazakârlığın bu farklı kavramlarını “siyasal olan” esasında yeniden bir bireşime tâbi tutmayı hedeflemenin yanı sıra, kavramın ampirik çeşitliliğe açık muhtevasını da gözeten ansiklopedik bir girişimi tecrübe temsil etmektedir.

II

Türkiye’de siyasî düşünceler tarihinin yazımı ve yorumlanmasıyla ilgili bir belirsizlik ve ikilemden söz etmek durumundayız. Belirsizlik, siyasal ve düşünsel olanın özgül alanlarıyla, bu alanların Türk toplumundaki inşai ve tarihsel birikimiyle ilgilidir; ikilemse, taşıdıkları adların nesnel karşılığına sahip oldukları tartışmalı siyasal ve düşünsel olandan hangisine ağırlık verileceğiyle. Bu ikilemin, siyasal ve düşünsel olan arasındaki ilişkinin anlaşılmasında metodolojik ve teorik sorunlar yarattığını söylemek yanıltı-

cı olmayacak: Burada herhangi bir düşünce akımının, kendi kavramsal bütünlüğünden gerçekliğe, dış dünyaya ve dolayısıyla siyasal olana geçişi arasındaki mesafe, “düşünce” ve “siyasetin” modernliğin farklı bilinç uğrakları olarak ayrışmasını sağlayacak düzeyde açılmadığından, “düşünsel” ve “siyasal” ilişkisinin dolaysız bir biçimde kurulmasına ve de herhangi bir fikrî oluşumu kendi içerik ve özgüllüğünde okumamıza yardımcı olacak bir düzeyler hiyerarşisinin normatifliğinden yoksun bir tarzda da ele alınmasına yol açmaktadır.¹ Elbette fikir hareketleriyle, toplumsal (siyasal) hareketler arasında herhangi bir düzeyde örtüşebilen görelî ya da mutlak bir özdeşlik aramak yanlış bir tutum olur ve her durumda birini diğere indirgeme ya da birini diğeri adına yoksayma tehlikesi ortaya çıkabilir. Ayrıca bu alanlara ilişkin kavram ve sorunların etrafında formüle

edilebileceği, kritik ve büyük bir sosyolojik dönüşümün mevcut olmayışı da bu tehlikeyi artırmaktadır. Cumhuriyet, belki böylesi bir dönüşüm olarak telâkki edilebilir. Ancak bu halde “Cumhuriyet”in ilanıyla birlikte başlayan sürecin, Osmanlı modernleşmesinden anlamlı bir kopuşu ifade etmediği ya da aslında Osmanlı modernleşmesinin tamamlanması anlamına geldiği, Cumhuriyet elitinin Osmanlı bakiyesinin bir parçası olarak değerlendirilmesi gerektiği, bu durumun bir sonucu olarak düşünce tarihinin aslı öznesi entelektüellerin misyonunun kolaylıkla, Nizam-ı Alem’in sürdürülmesinden, kolaylıkla, Cumhuriyet rejiminin kurulması ve korunmasına aktarıldığı düşüncesini de dikkate almak mecburiyeti ortaya çıkacaktır. Kaldı ki Osmanlı birikimine ait, “siyasal”, “düşünsel” ve “idarî” olan arasındaki “kutsal birleşimin” Cumhuriyet tarafından da devam ettirildiğini; önce devletten entelijansiyaya ve bürokratik-politik seçkinlere, daha sonra da topluma yönelen bir talep olarak varlığını muhafaza ettiğini söylemek de mümkündür. Bu bakımdan siyasî ve düşünsel akımlar ve bunların öznelere için, “Devlet Aklı”yla düşünmek, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçişin belki de en anlamlı ve sonuçta işlevsel sürekliliğini oluşturur. Bu fikri takip ederek, Türkiye’de herhangi bir düşüncenin sadece düşünce olarak değil, aynı zamanda bir “iktidar aygıtı” olarak inşa edildiği gerçeğine varacağız.

1 Bu konuda bu cildin konusu olarak ve aşağıda daha ayrıntılı bir biçimde tartışılacağı üzere, muhafazakârlığın bir istisna teşkil ettiğini belirtmek gerekir. Şu anlamda: Türkiye’deki diğer düşünce örüntüleri, esas olarak milliyetçilik, sosyalizm ve İslâmcılık, fikrî karakteristiklerini ortaya koyan akımlar olarak, siyasal olandan görelî olarak bağımsız davranabilmektedir. Buna karşılık muhafazakârlık, paradoksal biçimde, bütünüyle siyasal olana bağımlı ve duyarlı bir söylemsel pratik izlemektedir. Paradoksal olan, Türk muhafazakârlığının kendisini kurma “mekânı” olarak siyasal alan dışını tercih etmeye zorlanmış olmasına rağmen, bu bağımlılığı taşımasıdır. Toplumsal bir tutum, reaksiyonerlik ve gelenekselcilikle eklenmiş bir zihniyet dünyası olarak muhafazakârlığın siyasetle ilişkisindeki bu durum, kendisini dolaysız bir biçimde siyasal olarak temsil ve ifade etmesi anlamına gelmemektedir.